

KALLA ZSUZSA

Társasélet Fáy András közegében¹

„AZ ÚNALOM

Allegória.

Az Unalom még inkább elunta magát mint valaha, s ásitva útnak eredt. Be tért a' Kereskedőhöz, de ott a' házi baráttal a' gondadal meg nem fért. Be köszönt az Uzsonás-fősvényhez, de onnan a' senyvedő bú kicsukta. Majd a' mezei parasztot látogatá meg azt vélvén, hogy a' nála lakozó békés nyugalomban testvérere akad, de ottan a' munkás szorgalomtól meg sem pihenhet. Vissza kulloga tehát ismét a' Nagy Városokba, s ott pompás palotákba vevé lakását, a' ledér vígsággal abban egyezvén meg, hogy felváltva játszáék ezentúl bennekk rolléjikat.”²

A fenti kis írás hűen idézi meg Fáy alakját, arra figyelmeztet, amiről emlékezni szoktunk rá. A könnyed humorú szöveg egyetlen célja: morális intés a szüntelen, hasznos tevékenységre. Saját maga is eszerint cselekedett – életrajza ezt az állítást bővegesen igazolja. Felsorolhatatlanul hosszú a lista, hány vállalkozásban vett részt. Ismerjük a takarékpénztárt, a Lánchidat, a nőnevelésről szóló cikkeit, irodalmi kísérleteit, akadémiai, színházigazgatói működését, de emellett mennyi más célt tűzött ki maga elé, mint a céhrendszer eltörlése, a pénzügyi reformok vagy faiskola létesítése, múzeumi kötelempdányok szolgáltatásának megoldása, képzőművészeti kiállítások létrehozása. Ez az életforma állandó szervezést, sok emberrel, sőt szervezetekkel, egyesületekkel való egy napi szintű kapcsolattartást igényelt – kitartást, rendszerességet, szívósságot. Ez az a fajta „hasznosság”, amiből Fáy kultikus alakját megalkotta az utókor.³ Ő lett – a reformkor nagy idoljai mögött kissé háttérben maradva – a „nemzet mindene”, egy későbbi formában „mindenese”. A kifejezést unokatestvére, jó barátja, vita- és harcostársa, Szemere Pál találta ki. Személyiségének ismerői igen találónak érezték, Mikszáth tette országosan nevezetessé.

¹ Elhangzott 2014. július 24-én a felújított Kálvin téri templomban, a Nemzeti Örökség Intézete, a Fáy Társaság és a Magyar Nemzeti Bank szervezésében létrejött Fáy András-émléknapon. Az előadók között a Károli Gáspár Református Egyetemet dr. Pap Ferenc, az emléknaphoz írt kiadó MNB-t Varga István, a bank korábbi felügyelő bizottságának a tagja illetve dr. Gerhardt Ferenc, a Magyar Nemzeti Bank alelnöke képviselte. A résztvevők és a közönség megkoszorúzta az altemplomban nyugvó író sírját.

² *Fáy András* eredeti meséi és aforizmái. Bécs, 1820. 93. A könyv ezer példányban jelent meg, és 1825-ben, Pesten a harmadik kiadása is elfogyott. 1824-ben elnyerte a Marczibányi-féle nagy jutalmat, 400 Ft-ot, amit Fáy a Sárospataki Főiskolának adományozott.

³ *Badics Ferenc*: Fáy András életrajza. Bp., a Magyar Tudományos Akadémia kiadása, 1890. – *Hász-Fehér Katalin*: Elkülönülő és közösségi irodalmi programok a 19. sz. első felében, (Fáy András irodalomtörténeti helye). Kossuth Egyetemi Kiadó, Bp., 2000. – *Völgyesi Orsolya*: Fáy András „különös házassága”. *Uő.*: Írók, szerepek, stratégiák. Ráció, Bp., 2010.

Visszatérve a bevezető allegóriára, mondhatnánk, szinte magáról írta, hiszen ő maga lett a szorgalmas hazafi mintaképe... S milyen különös tény, hogy maga a *szorgalom* szó, ami a korban általában ipart, gazdálkodást jelentett⁴ – még Széchenyi is használja így a *Hitelben*⁵ – Fáy András Bélteky-házában már a mai jelentésben van jelen: „...irányt ada ismereteinek, józanságot ifjúi heveinek, és kitűrésre oktatá őt azon számos előítéletek ellenében, mikkel rendszerint minden új kezdetnek, megvívnia kell. Szívébe nemes büszkeséget oltá, előtűntetvén lelkének azon szép czélt és irányt, mely embert boldogítván, egykor hálával jutalmazandja szorgalmait.”⁶

Mennyi és hogyan igaz a Fáy Andrásról a nemzeti emlékezetben megőrzött kultikus képről? Hol kezdődik a mítosz, megismerhető-e a valóság? Hol van Fáy helye a Széchenyi, Kossuth, Deák vagy Vörösmarty által kijelölt térben, hol látjuk őt a reformkor nagy tablóján? A tudomány válaszai eltérőek; az irodalomtörténészek, a történetírás, színháztudomány képviselői más-más szempontrendszer szerint értékeli életművét. Személyes teljesítményét a megjelentetett irodalmi művek, a publicisztika, a megyei és országgyűlési források, privát dokumentumok alapján ítélik meg.

Én most az emlékülésen – a fentieket meghagyva a szaktörténészeknek – más irányból közelítem meg alakját. Az érdekel, hogyan képviselte vállalt és nem kis feladatot jelentő életcéljait a társaskapcsolatok színterén; hogyan hozta létre és működtette polgári szalonját, ezzel azt az értékrendet képviselve, amit kortársai elengedhetetlennek ítélték a jó, az értékes élet szempontjából. Ezek az etikai normák elsősorban az idő eltöltésére és beosztására, az életkeretek kialakítására vonatkoztak. Vagyis alapvetőnek tekintették, hogy az ember ideje véges, nem rendelkezik vele szabadon, el kell számolnia vele. Mindenkinek egyformán „nagy” feladata van, az igazi kihívás azonban ezt a kis, hasznos, mindennapi tettekre váltani. Ebben a világban nem a „tündöklés”, kiválóság fitogtatása volt kívánatos, hanem inkább valamiféle állandó, makacs s mindenekelőtti gyakorlatiasság. Olyan értékek, amelyekhez a hétköznapi heroizmusra kell, nem egyszeri, patetikus gesztusok. Olyanok, amelyeket ritkán kapcsolunk a reformkor szoborként látott alakjaihoz.

Kölcsey így foglalja össze a fentieket az unokaöccsének írt intelmeiben: „Szeretni az emberiséget: ez minden nemes szívnek elengedhetetlen feltétele. Az emberiség’ egésze nem egyéb számtalan háznépekre oszlott nagy nemzetségnél; mellynek mindegyik tagja rokonunk, -’s szeretetünkre és szolgálatainkra egyformán számot tart. Azonban jól megértsd! Az ember véges állat, hatása csak bizonyos meghatározott körben munkálhat. [...] Hol az ember, ki magát a’ föld’ minden országainak szentelni akarván, forró szenvedelmet hordozhatna irántok keblében? Leonidás csak egy Spartáért, Regulus csak egy Romáért, Zrinyi csak egy Magyarországért halhatott meg. Nem kell erre hosszú bizonyítás; tekints szívedbe, ’s ott leled a természettől vett tudományt, mely

⁴ Fejes László: Véget ért a szorgalmi időszak – de mióta is van? Letöltés: nyest.hu; 2010. december 20.

⁵ Széchenyi István: *Hitel*, 1830. a Magyarországnak kereskedése nincs, A kivétel a vámok miatt lehetetlen című alfejezetben, 123.

⁶ Fáy András: *A Bélteky ház*, [1832.] A jegyzeteket és az utószót írta T. Erdélyi Ilona, s. a. r. Horváth Zsuzsa, PPKE, Piliscsaba, 2002. 39.

szerelmedet egy háznéphez 's ennek körén túl egy hazához lánczolja.⁷ Vagyis Parainesisében háznép és haza fogalma természetes módon kapcsolódik össze. Az első egyszerre jelenti tágabb rokonságot és a szűkebb családot. A második birtoklásának feltételeként a társasági és közéletben való a jelenlétet kívánja meg, ahol az embernek magának kell megtalálni a rászabott mértéket: „Jókor szokjál e' gondolathoz: a' társaságban született ember nem önmagáé. Számtalanok a' jótétemények, mik a' társas életben naponként reánk háramlanak; lehet-e kívánnunk, hogy e' jótéteményekkel ingyen élhesünk, mint zsarnok a' más izzadása bérével? Használni akarod a társaságot? Ugy mindent kell tenned annak fenntartására, mi saját erődtől kitelik.”⁸

S ezen a ponton kanyarodhatunk vissza Fáy András alakjához: akár mintául is szolgálhatott volna a Kölcsey által vázolt eszményhez, hiszen egy olyan változatát sikerül kialakítania az arisztokrata szalonéletnek a magyar főváros polgári-értelmiségi köreiben, amelynek legfőbb érdeme, hogy egyesítette magában a magyar nemesi vidéki kúriák feszélyezetlen, családi hangulatát a biedermeier polgár életének kényelmével és puritánságával, célszerű egyszerűségével.⁹ Fáy egyike volt azoknak, akik képesek voltak létrehozni ezt a sajátos egyveleget, amire a századvég társadalma majd olyan erős nosztalgiával gondol, emlékiratok tömegében idézi fel, egyfajta társasági aranykorként tekintve rá.

Ez az életforma korabeli forrásokra támaszkodva jól rekonstruálható. A „rendes életmód” szoros, szigorú, viszonylag egyforma napirendet jelentett: 6-7 órai kelést; közös, korai családi reggelit; az írással-levelezéssel töltött délelőtt után pontban 12 óras ebédet egyszerű fogásokkal, gyümölcscsel, befőttel. Ezután családi beszélgetés, együttlét és lehetőség szerint kimozdulás, séta, testmozgás következett. Öt óra után indult meg a társasélet, vendégfogadás, oda-visszalátogatások könnyű uzsonnával, majd a nap általában színházlátogatással végződött. A családok gyakran vacsora nélkül, korán térnek nyugovóra.

A rokonok, barátok, munkatársak, ismerősök kapcsolattartása, az információk mozgása elképesztően intenzív ebben a közegben.¹⁰ A kisméretű pesti belvárosban bejelentés nélkül be lehet toppanni a fogadóórákban, a vidéki hírek szinte azonnal elterjednek az összejöveleken, leveleket, cikkeket, regényeket olvasnak föl a társaságban, például Vörösmarty legzseniálisabb műveinek ez a közeg az első közönsége.¹¹

A viszonylag egyforma, formalizált hétköznappal szemben az ünnepek hangulata felszabadult. Itt természetesen nem a karácsonyról, húsvétról vagy a családi körben tartott születésnapról van szó, hanem például a házigazda vagy a háziasszony névnapjáról, amiről nyílt társasági keretek között emlékeznek meg.¹² A vidám,

⁷ Kölcsey Ferenc: Parainesis Kölcsey Kálmánhoz (1837). KFMM Erkölcsi beszédek és írások. S. a. r. *Onder Csaba*, Universitas, Bp., 2008. 52.

⁸ Uo.54.

⁹ Ld. Fábri Anna: Az irodalom magánélete. Irodalmi szalonok és társaskörök. Magvető, Bp., 1987. 611–643. – Kaba Eszter: Fáy András baráti társasága. A reformkori Pest egyik társaséleti központja. Budapesti Negyed, 46. 2004/4.

¹⁰ Ld. ehhez: Bártfay kapcsolatrendszere; Bártfay László naplói, s. a. r. *Kalla Zsuzsa*, Ráció, Bp., 2010. 639–687.

¹¹ *Kaba*, Divatcsamok, 1853.

¹² Ld. ehhez: Idő és térvizonyok; Bártfay László naplói, i. m. 658–673.

nagyvonalú ebéd vagy vacsora a csúcspont, ahol kizárólag a magyar konyha szerepel. Versek és beszédek hangzanak el, a pesti András-napon például a magyar színház kórusa, operaénekesnők énekelnek, színészek szavalnak, saját készítésű pezsgőt és szívtart szolgálnak fel és szolid tánc, kártyázás ad minden korosztálynak lehetőséget a szórakozásra. Egy sajátos, egyszerre európai műveltségre törekvő – maga Fáy németül, franciául, angolul olvas – és hagyománytisztelő, a szabályokat betartató estélyek ezek. Tehát oldott, sokszor tréfás modalitású, rugalmasságot, nyitottságot, érdeklődést feltételező összejövetelek, egyértelmű hazafias elkötelezettséggel, a nyelv és irodalom, a művészetek előkelő helyre sorolásával, ugyanakkor a hétköznapi, tevékeny hasznosság biedermeier erkölcsével.

A Fáy-ház ünnepei híresek voltak: az 1810-es években a gombai birtokon, majd Pesten a ferencvárosi kertben, a Kálvin téri templomhoz közel eső Stáció, majd Kalap utcában.¹³ Az 1830-40-es évekre családi ünnepből szinte médiaeseménnyé váltak, a sajtó is tudósított a vármegye, az akadémia, a Kisfaludy-társaság, a Pesti Magyar Színház, a takarékpénztár, a református és evangélikus egyház lelkészeinek tisztelgéseiről. Mindezek azonban nem tették merevvé a történéseket, hiszen minden résztvevő naponta látott jóismerős, a ház gyakori vendége. Ez az integráló erő volt a Fáy-szalón igazi vonzereje.¹⁴ Olyan találkozóhely, amelynek közegében otthonosan mozogtak az alsóbb arisztokrácia képviselői, politikusok és nem nemesi származású értelmiségiek, képzőművészek, színészek, zenészek, orvosok, írók, a divatlapok világából érkezők is. Objektív, művelődéstörténeti, szociológiai vizsgálódásokra alkalmas források a család emlékkönyvei.¹⁵ Ezek, eltérően a ma használatosaktól, különálló, utólag összerendezett és bekötött lapokból állnak. Egyfajta személyes panteon, arcképcsarnok kialakítására adnak lehetőséget és „emlékőrzők”, akárcsak a klasszikus polgári szalon művészi és nevezetes tárgyakkal teli vitrinjei. Kirajzolják a pesti politikai és értelmiség elit tágabb világát, amit nem a hivatalos csatornák, hanem informális módon, mágnesként kapcsolt össze Fáy Andrásék háza. Ez az a rendszeresen „működő” helyszín többek között, ami a közélet, a későbbi politikai történések háttéranyagát, szellemi alapmunicíóját adja, értékrendjét befolyásolja. Folyamatosan terítéken lévő téma a „hazai állapotok” feltárása és maga a változás, a sokféle „reform” javallása, akarása, sőt a mindennapi életre való átfordítása. Konkrét javaslatok hangzanak el a társadalmi változások kívánatos irányának tisztázásához, vitatkoznak a nők szerepéről, az iskoláztatásról, börtönügyről, a koldulás intézményes megszüntetéséről.

A szalonélet jelentősen megváltoztatta a Fáy személyiségéről kialakult képet is a kortársakban, ezt jelzi a jó barát, Vörösmarty Mihály két verse. Az első, az 1830-as évek elején még szerénységéért, irodalmi teljesítménye egyenetlenségéért korholja:

1
Senkit sem bántasz, hogy senki se bántson, azonban
Mintha nem is böknél, fát, füvet összemesélsz.

¹³ Fáy 1822-től először a Stáció, (ma Baross) utcában lakott, 1828-tól a Kalap utcaba költözött (ma Irányi u. és Veres Pálné u. sarok, régen 251. sz. ház, azóta lebontották). Itt Zöldfa utcai szomszédja Vörösmarty Mihály volt.

¹⁴ a szalonéletről: *Bártfay László naplói*, i. m. 508–515.

¹⁵ OSZK kézirata, az emlékkönyv Fáy András anyagában található, jelzete QU. H. 1938.

S ez nem nagy vétek; de hogy a gáncsokra elájúlsz,
Jól tudom, és ez már – mondjam-e? – légszivűség.

2

Látom, alatt búkálsz, s örömet ha lehetne, kitérnél
Tarka meséid közt, hogy menedékre találj,
Nem könyörülhetek: a sanyarú sor hozza magával,
Állj ki te is magadért, s halljad ítéletedet.

3

Ökreid és szamarid sok jót adnak ki magában,
Egy nagy kár bennök: nyelvök igen hebegő.

4

Színjáték haladást kíván, s ez nálad is így van:
Vígjátékod mász, s hátra megy a szomorú.¹⁶

Mindez jelentősen megváltozik. Vörösmarty 1841-es epigrammájában Fáy már példakép, az tetterre kész elszántság mintája, „a haza mindene”:

A kétes csillag mily sorsot küld le hazánkra,
Nincs bölcs a földön jóslatot adni tudó;
De ha erős akarat fűz láncot honfi szivekből,
És soha nem fordúlt arccal az ügyre tekint,
Aggodalom nélkül mehetünk a sorsnak elébe:
Élni fog a nemzet s állni szilárdan a hon.¹⁷

Végül essék szó arról, ami Fáyék városi létformájának elengedhetetlen feltétele volt: a kimozdulás a vidéki „birtokra”. Fáy András Vörösmartyval és Ferenczy Istvánnal együtt vásárol szőlőt 1832-ben Károlyi Istvántól Fóton, s az itteni szüret hamarosan az egyik legkedveltebb pesti társaseseménnyé válik. Akik jelen lehettek, még idősen is ifjúkoruk legnagyobb élményeként emlegetik, hiszen a kor talán csak a sajtóból és közszereplésekből ismert politikusai, művészei találkoztak itt Fáyék tágabb ismeretségi körével. „Fáy Andrásnak igen szép és nagy szőleje volt egykor Fóthon, s hozzá téres borháza, melyben, mint a hevesmegyei borházakban is szokott lenni, néhány lakszoba, s egy igen téres, teremnek beillő helyiség is volt, hogy szüret idején, midőn sok vendég gyűlt össze, ebédlő gyanánt használtassék. Nagy és víg szüreteket szokott itt tartani az öreg úr, melyekre meghívta Pestről a barátait, rokonnait és nagy, magyaros vendégséget csapott.”¹⁸

Az eredeti préházat, ami ma is látogatható a fóti Öreghegyen, Fáy öt évvel később kibővíti, éppen a szüret céljaira. A feszesebb illemszabályoktól megszabadulva

¹⁶ Vörösmarty Mihály: Fáy Andrásra, 1829-1834. = Pályalombok, 1829-1834. [Fáy Andrásra 1-4.] In Vörösmarty Mihály összes költeményei, s. a. r. Horváth Károly, Osiris, Bp., 1998. 267-268.

¹⁷ Vörösmarty Mihály: Emléksorok 1. Fáy Andrásnak, [1841. február 23. előtt] uo. 385.

¹⁸ Vachott Sándorné, Csapó Mária visszaemlékezése = [Csapó Mária], Fóthi szüret. Csapó Mária visszaemlékezése. Magyar Irodalmi Ritkaságok. Vachott Sándorné.:Rajzok a múltból, (Szemelvények). Egyetemi Nyomda, Bp., [1935.], 37-38.

sétálgattak a vendégek a szőlőhegyen: a testvéreivel és menyasszonyával érkező Kosuthal tizenéves leányok beszélgethetnek, Deák Ferenc tréfából, könnyedén vetelkedve leszalad egy homokpadról az ifjúsággal. Este Wesselényi énekelgetett a tábor-tűznél, Vörösmarty a parasztleányok meséit hallgatta, a hegedűvirtuóz házigazda pedig kivette a cigányprímás kezéből a hangszeret és maga szórakoztatta vendégeit.

A szüreten célszerűség és csinosság uralkodik a préház körül, „nagy tarack lödözések” vezették be a napot, a házigazda „tősgyökeres magyar vendégszeretete és a gazdasszony vidám és élénk kedélye” valóságos varázserővel hat. A természet szépsége, a budai hegyek és a Rákos-mező látványa, a derű és természetesség, a pompa nélküli műveltség és igényesség, a „szellem arisztokráciájának” szinte idilli képe maradt meg emlékként a résztvevőkben.

Jókedv és komolyság együttesére egy különös, híres mű utal, az 1842. év szüretére készült Vörösmarty vers, a *Fóti dal*.¹⁹ Állítólag Toldy biztatására készül az eleve éneklésre szánt költemény, amihez majd Fáy András maga szerez zenét. A műfaj, a bordal – emlékezzünk csak a Czillei és Hunyadiak betétdalára, a *Keserű pohárra*²⁰ – a korban elsősorban a nemzeti jellem, „sajátság”, sajátosság kidomborításának hatásos formája, ahol a beszélő, a megszólaló, tósztot mondó fokozatosan túllép személyes bánatán és a bor, a társaság okozta felhangoltság állapotában cselekvést kívánó elhatározásra jut a jövő érdekében.²¹ A komoly tartalmat ellentétezzák a rövid sorok, a táncos ritmus, a rímek – nem felhőtlen jókedvet, inkább szilaj, férfias mulatozást imitálnak.

Fölfelé megy borban a gyöngy;

Jól teszi.

Tőle senki e jogát el

Nem veszi.

Törjön is mind ég felé az

Ami gyöngy;

¹⁹ 1842. október 5. – „A Fóti dal és a Keserű bordal, illetőleg a Liszt Ferenchez meg A vén cigány egyként a romantikus versképződésen belül (is) értelmezhető, akár az ut musica poesist hirdető ’költészetfelfogás’ szélső pólusait alkothatják; valójában az utóbb született alkotás felülírja az előbb születettet, a személyes-hazai helyébe a személyes-hazai-emberiségi lép, és ez az első megközelítésben értelmezhető úgy is, mint a Pázmány-epigrama csattanójának (Legszentebb vallás: a haza s emberiség) kibontása, verssé ’szétszálazása’. Immár nem a korlátlan bizalom, hanem a veszélyeztetettség tudatában. S ha a Fóti dalban a veszélyeztetettség külső erőre figyelmeztet (Éjszak rémes árnyai), epizodikus jelentőségűnek tetszik, amellyel a fokozatosan létrejövő közösségi magatartás képes lehet megküzdenni, a Keserű bordal körképe a megszólított individuum és a külvilág viszonyát hangolja tragikusra. Oly sorsfordulatokat ír körül egy-egy strofában, amelyek az egyénre leselkedő, kikerülhetetlen, szinte végzetes csapdákat szinte léthelyzetként tudatosítják. Hogy aztán az egyén szabadulását a tett romantikájára való ráismerésnek lehessen tulajdonítani. Olyan személyhez kötött heroizmusnak, amely mindenekelett az abszurdá váló lét átlátása nyomán alakulhat ki.” *Fried István*: Vörösmarty Mihály – a nyelv művésze. Tiszatáj, 2002, január. – Ld. még: Vasápmapi Újság. A fóti dal jubileuma. – Ehhez: »(Itt jegyzem meg, hogy Fáy András szeme szolgabírói minőségében egy itteni iskolai látogatása során akadt meg szépnyám, Sziráki Zsuzsánna hasonló nevű unokahúgán, Sziráki Zsuzsikán; az ő kedvéért vásárolta meg később azt a szőlőt, ahol egy szüreten – 1842-ben – a Fóti dal először hangzott el: ’Fölfelé megy borban a gyöngy, jól teszi...’)« *Borzás István*: Habent sua fata libelli, Adalék Csokonai kéziratok hagyatékához. Irodalomtörténeti Közlemények, 2003/4–5.

²⁰ 1843. augusztus 26. körül keletkezett.

²¹ *Szigethy Gábor*: A bordalok a reformkorban. Kortárs online, Archivum, 2002. szept. Letöltés: 2014. jún. – *Orlai Petrich Soma*: Petőfi az egri kispapok között (Az Egri hangok keletkezéstörténete). ARCpoetica. Petőfi Sándor életében készült képmásai. Összeállította, a képeket válogatta *Adrovitz Anna*. Petőfi Irodalmi Múzeum, 2012.

Hadd maradjon gyáva földön
A göröngy.

A vers tehát egy klasszikus, vörösmartys képpel indul: égi és földi, a felfelé törő és a lustán, tompán szunnyadó ellentétével. Ezek sajátos kiegészítője egy praktikus, máig nevezetes magyar találmány első említése. A legenda szerint ezen a szüreten mutatta be Jedlik Ányos a világ legelső szódásüvegét, majd a házigazda és a vendégek elképedésére elkészítette a Fáy-birtokon a fröccsöt, amit németesen spriccernek nevezett el. Később Vörösmarty magyarította az ital nevét fröccsre: ezért megy „fölfele borban a gyöngy”, ezért oszlik el „mint a buborék”.

A következő versszakok mintha házigazda kritikus, társadalomjobbító indulataival lennének rokonok, Fáy *Bélteky házá*nak, publicisztikáinak hangját idézik:

Bort megissza magyar ember,
Jól teszi;
Okkal-móddal meg nem árthat
A szeszi.
Nagyot iszik a hazáért
S felsivít:
Csakhogy egyszer tenne is már
Valamit.

No de se baj, másképp leszen
Ezután;
Szóval, tettel majd segítsünk
A hazán.
Ha az isten úgy akarja
Mint magunk,
Szennyet rajta és bitor bűnt,
Nem hagyunk.

A bordal zárószakasza igazi esküszöveg, a felemelt pohár tartó kar átalakul esküre emelt kézzé.

Légyen minden óhajtásunk
Szent ima,
S férfitkeblünk szent imáink
Temploma.
És ürítsük a hazáért
E pohárt:
Egy pohár bor, a hazáért
Meg nem árt.
Érje áldás és szerencse
Mindenütt,
Ahol eddig véremésztő
Seb fekütt.

Arca, mely az ősi bútól
Halavány,
Felderüljön, mint a napfény
Vész után.

Ezzel a gesztussal, az imaformulával a fóti szüret hallgatósága átalakul vigadozó társaságból megszólított közösséggé. A zárósorok a házigazda Fáy életének két legfontosabb motívumát helyezik középpontba: korabeli kifejezéssel az „egyesülést”, vagyis a nemzeti egységesülést, egységteremtést, társadalmi szövetség létrehozását a sokféle származású, neveltetésű, jogállású honpolgár között, és az áldozathozatalt a közjó, a közösség javára.

Hű egyesség tartsa össze
Fiait,
Hogy leküzdje éjszak rémes
Árnyait:
Künn hatalmas, benn virágzó
És szabad,
Bizton álljon sérthetetlen
Jog alatt.
S vér, veríték vagy halál az,
Mít kíván,
Áldozatként rakjuk azt le
Zsámolyán,
Hogy mondhassuk csend s viharban:
„Szent hazánk:
Mégfizettük mind, mivel csak
Tartozánk.”